

UDK: 316.324.7 (497.6 Tuzla) "1947/1952"
316.422 (497.6 Tuzla) "1947/1952"

Izvorni naučni rad

ZNAČAJNIJA OBILJEŽJA PROCESA MOBILIZACIJE RADNE SNAGE U INDUSTRIJU NA PODRUČJU TUZLANSKE OBLASTI (1947–1952)

Denis BEĆIROVIĆ
Tuzla

Abstrakt: U ovom radu autor na temelju arhivske građe iz Regionalnog arhiva u Tuzli analizira tok i društvene posljedice mobilizacije radne snage u industriju na prostoru Tuzlanske oblasti. Detaljno se prate modeli agitacije, kampanje za uključivanje radne snage u privredu, ali i probleme vezane za mobilizaciju.

Ključne riječi: Radna snaga, industrija, agrar, Tuzlanska oblast.

Abstract: In this paper, the author uses the archival material of the Regional Archive of Tuzla in order to analyze the course and social consequences of mobilization of labour force to work in the industry of the region of Tuzla. The models of campaigning for the inclusion of labour force into the economy of the region are elaborated in detail, alongside the problems this mobilization entailed.

Key words: Labour force, industry, agriculture, the Region of Tuzla.

Poslije završetka Drugog svjetskog rata Bosna i Hercegovina je u pogledu radništva bila u lošijem položaju od bilo koje druge jugoslavenske republike. Industrijska tradicija na ovom prostoru nije bila duga, a i ono malo industrijskih radnika, uglavnom, su činili stranci koji su nakon rata napustili zemlju. Uslijed ratne devasta-

cije privreda je bila u općem kolapsu, preduzeća razorena, zatvorena ili svedena na minimum rada. U takvom ambijentu, zbog izražene potrebe za novom radnom snagom nova vlast je provodeći forsiranu industrijalizaciju često i nasilnim putem ubrzavala transfer seoske radne snage u industriji.¹

Sve do 1948. godine u Bosni i Hercegovini se obnavljavala ona industrija koja je izgrađena za vrijeme austrougarske uprave ili u periodu između dva svjetska rata. Intenzivniji razvoj industrije počinje od 1948. godine, što je istovremeno zahtijevalo i veću akumulaciju seoske radne snage, koja je mijenjala na taj način kompletnu strukturu društva.²

Opredjeljujući se za favoriziranje industrijalizacije i elektrifikacije KPJ je u koncipiranju plana razvoja zemlje računala na revolucionarni optimizam i entuzijazam narodnih masa, bogate sirovinke izvora zemlje, perspektivu slobodnog razvoja i pomoći socijalističkih zemalja na čelu sa SSSR-om. Na tim postavkama usvojen je u aprilu 1947. godine *Zakon o petogodišnjem razvitku narodne privrede Jugoslavije za period 1947-1951*. Sama činjenica da je plan donijet u formi zakona dodatno je isticala njegovu važnost i obaveznost. Osnova plana temeljena je na sovjetskim iskustvima u metodologiji planiranja, čija je glavna karakteristika dirigirani sistem planiranja koji onemogućava bilo kakvu samoinicijativnost, podređujući rad gotovo apsolutnoj kontroli državnih organa.³ Glavni ciljevi plana bili su: prevazilaženje velike privredne i tehničke zaostalosti, jačanje ekonomske samostalnosti i odbranbenih kapaciteta, izgradnja i potpuno uspostavljanje socijalističkog sektora privrede i socijalističkih odnosa, te podizanje općeg blagostanja naroda.⁴

Izgradnja novih kapaciteta, kao i proširenje i reprodukcija postojećih, zahtijevali su uključivanje nove radne snage u privredi. Međutim, porast ekonomskih razlika na relaciji selo – grad imao je negativan odraz na uključivanje nove radne snage u državni sektor privrede. Potrebe za radnom snagom ubrzano su rasle, iako je mobilizacija radne snage bila sve teža, zbog čega od 1949. godine počinje široka kampanja za mobilizaciju radne snage. U toku iste godine potpuno je oblikovan sistem organizacije za uključivanje radne snage, koji je zahtjev za regrutacijom nove radne snage ostvarivao posredstvom partijskih direktiva, čije su izvršenje obavljali članovi partije i Narodnog fronta ili mjerama ekonomske prirode.

---

¹ Husnija Kamberović, *Prema modernom društvu*, Tešanj, 2000. godine, 146. i 147.

² *Isto*, 97-98.

³ Branko Petranović, Čedomir Štrbac, *Istorija socijalističke Jugoslavije*, Beograd, 1977, knjiga I, 79.

⁴ Dušan Bilandžić, *Historija SFRJ, Glavni procesi 1918-1985*, Zagreb 1985, 113-114. ►

Ali, i pored svega toga, uključenje radne snage u privredu na području Tuzlanske oblasti, bilo je ispod planiranih očekivanja. Sreski komiteti u nemogućnosti da obezbijede stalnu radnu snagu, pribjegavali su slanju povremene frontovske radne snage. Posebno kritična situacija bila je sa uključivanjem stalne radne snage u rudnike, s obzirom na teške uvjete rada u ovoj privrednoj grani. Zato se pribjegavalo prebacivanju jednog dijela stalne radne snage iz lokalnih rudnika u rudnik Krenku, nastojeći da najveći dio radnika koji se prebacuju iz lokalnih rudnika bude uglavnom iz mlađe generacije. U vezi s tim, omladinske organizacije su dobile konkretne zadatke da agituju za ulazak omladine u rudnike, procjenjujući da se tako najlakše može doći do radne snage.⁵ Istovremeno sa političkim i propagandnim radom, aktivno se radilo i na učvršćivanju aparata za uključivanje radne snage putem jačanja uprava, savjeta i komisija.⁶ No, i pored navedenih mjera, planovi o uključivanju radne snage u mnogim srezovima nisu se odvijali predviđenom dinamikom. Umjesto toga, oni koji su bili zaposleni, sve više su izostajali s posla, a neki su i napuštali privredne kolektive zbog čega su pisane i potjernice za radnicima. Najčešće obrazloženje napuštanja posla od strane radnika, bilo je što se njihove porodice kod kuće neredovno i oskudno snabdijevaju.⁷ Neuspjeh slanja radnika u privredu nije se krio ni na partijskim sastancima, tako da se realizacija ovog zadatka postavljala kao prioritet koji se "mora pod svaku cijenu izvršiti"⁸

O važnosti obezbjeđenja radne snage potvrđuje činjenica da je vlast ovo pitanje isticala kao jedno od glavnih uslova za izvršenje planskih zadataka. Prema planu radne snage koji je izradila početkom 1949. godine Planska komisija NR BiH, bilo je potrebno još oko 35.000 novih radnika za industrijska preduzeća u Bosni i Hercegovini. Pri izradi ovog plana radne snage predviđeno je bilo puno korištenje postojeće i nove radne snage sa punim brojem radnih dana, bolje korištenje mehanizacije i ispunjenje norme kod svih radnika. Plan je također predviđao "poboljšanje radne discipline, smanjenje izostanaka na minimum, pravilnije korištenje kvalifikovanih radnika, sprovođenje sistematizacije radnih mjesta i ukidanje svih nepotrebnih ra-

---

⁵ Regionalni istorijski arhiv Tuzla (dalje: RIAT), Oblasni komitet KP BiH Tuzla (dalje: OK KP BiH T), K.1, br. 17/3, *Zapisnik sa sastanka Oblasnog komiteta KP BiH u Tuzli*, održanog 13.9.1949.

⁶ RIAT, OK KP BiH T, K. 1, br.2/2, *Zapisnik sa sastanka sreskih i gradskih komiteta održanog 12.5.1949.*

⁷ RIAT, Opštinski komitet SK Banovići (dalje : OK SKB), K.2, br.20/1-2, *Zapisnik sa sastanka Radničkog komiteta KP BiH Banovići održanog 19.6.1950.*

⁸ RIAT, Sreski komitet SK BiH Bosanski Šamac, K.3, br. 123/1-6, *Zapisnik sa redovnog sastanka ćelije Domaljevca KPJ, od 29.11.1949.*

---

dnih mjesta, kako u proizvodnji tako i u upravi i na pomoćnim mjestima.”⁹ Pomenu te mjere u ovom planu bile su uzrokovane snažnijim razvojem privrede u trećoj godini realizacije Petogodišnjeg plana. Značajan porast broja fabrika i drugih industrijskih postrojenja, uz sve veći obim proizvodnje, tražio je sve više radne snage. Najveća deficitarnost radne snage osjetila se u ključnim granama privrede (u industriji, rudarstvu, građevinarstvu, trgovini, saobraćaju ...), pa su širom Bosne i Hercegovine obrazovane radne brigade koje su radile u pojedinim industrijskim granama. Ove brigade su posebno bile angažovane na sječi šume, u drvnoj industriji, u rudnicima i u građevinarstvu. Uporedo sa frontovskim radnim brigadama Partija i Narodni front su od privrednih rukovodstava zahtijevali da naročitu pažnju posvete obezbjeđenju sezonske radne snage, a s ciljem savladavanja zaostataka u izvršenju plana proizvodnje. Ti zaostaci posebno su bili izraženi u drvnoj industriji, te se zbog toga isticala potreba vanrednog uključivanja radne snage u izvršenje plana sječe drveta. Nije nevažno istaći da je plan uključivanja radne snage bio otežan i zbog stalne fluktuacije, jer privredni kolektivi nisu iznalazili odgovarajuće načine da uključenu radnu snagu zadrže. Tako je, na primjer, u građevinarstvo uključen planirani broj radnika, ali je u međuvremenu otišlo iz preduzeća oko 3.000 radnika.¹⁰

Pitanju obezbjeđenja nove radne snage u sjeveroistočnoj Bosni poklonjena je velika pažnja i prilikom prvog zasjedanja Privremenog oblasnog narodnog odbora za Tuzlansku oblast.¹¹ Tom prilikom skupu se obratio i Cvijetin Mijatović - Majo, član CK KPJ i potpredsjednik Vlade NR Bosne i Hercegovine, istakavši da Tuzlanska oblast prednjači po brzini industrijalizacije. Zanimljivo je i obrazloženje Mijatovića kada govori o značaju uključivanja radne snage u privredu, gdje podcrtava ne samo ekonomske motive za uključivanje novih radnika u privredu, već i političke, koji su, prema njegovim riječima, mnogo značajniji jer “se kroz rad u industriji mijenjaju i

---

⁹ O zadacima sindikalne organizacije u rješavanju pitanja radne snage, *Oslobođenje*, XI; br. 727, Sarajevo, 21.II. 1949, 2.

¹⁰ Plansko uključivanje nove radne snage u privredu - neodložan zadatak organizacija Narodnog fronta i sindikata, *Oslobođenje*, VI; br. 810, Sarajevo, 31.V. 1949, 1.

¹¹ Prvo zasjedanje privremenog narodnog Oblasnog odbora Tuzlanske oblasti održano je 21. maja 1949. godine u svečanoj sali Gradskog narodnog odbora u Tuzli, a otvorio ga je najstariji odbornik Bogoljub Jajčanin. Na početku zasjedanja izabran je izvršni odbor sa Svetolikom Gospićem kao predsjednikom i Begić Dragom i Burić Husom kao potpredsjednicima, dok je za sekretara izabran Predrag Kalaković.

stvaraju novi ljudi novog socijalističkog društva, ljudi sa novim vidicima koji prekidaju s raznim predrasudama, nazadnim i štetnim shvatanjima.”¹²

Na tragu ovakvih stavova razvijala se široka agitacija za uključivanje radne snage u industriju i druge neagrarne djelatnosti. Glavni pokretač propagandnog rada na uključivanju radne snage u industriji bila je Komunistička partija, koja je svoje stavove stanovništvu plasirala putem organizacije Narodnog fronta. Želeći unaprijediti komunikaciju između vladajuće partije i naroda, KPJ je posebnu pažnju u okviru organizacije Narodnog fronta posvećivala masovnom političkom radu. Tako se od 1949. godine s ciljem uspješnijeg sprovođenja političke agitacije, naročito na selu, pristupa konsolidovanju kadrovske strukture u komisijama za agitaciju i štampu i osnivanju sreskih i seoskih aktiva agitatora u onim mjestima gdje do tada nisu bili osnovani. Koliko je ovo pitanje bilo važno ukazuje i činjenica, da je vlast isplanirala i stručnu izobrazbu kadrova zaduženih za tzv. agitaciono – politički rad, kroz forme predavanja, seminara, instruktivnih sastanaka itd. Nakon kratke obuke ovi kadrovi bi na terenu provodili agitaciju različitim metodama, a najčešći oblici komunikacija i prezentiranja stavova bili su: mitinzi, konferencije, proslave značajnih praznika, zborovi građana i skupštine zadruga.¹³

Glavni smisao agitacije bio je da se što više radnika uključi u industriju i što više omladine sa sela. *Eo ipso*, nije slučajno da je vlast veliku pažnju poklanjala izgrađivanju, širenju i popularisanju kulta industrijskog rada. Privlačnost rada u industriji pokušavala se prikazati raznim načinima agitacije, kao što su primjera radi: povremeno izlaganje slika najboljih radnika u preduzećima i frontovaca po selima, kolektivne posjete seljaka preduzećima, organizovanje specijalnih kino predstava i umjetničkih priredbi za one koji odlaze na rad, organizovanje posjeta brigadama na radilištima od strane rukovodilaca raznih masovnih organizacija itd. Takođe, u svrhu podizanja radnog elana i entuzijazma, naročito u prvim godinama provođenja Peto-godišnjeg plana, praktikovalo se organizovanje radnih takmičenja između pojedinaca, četa, pa i pojedinih brigada, poslije čega bi slijedilo svečano proglašavanje pobjednika takmičenja uz nagrađivanje i pohvaljivanje najboljih brigada i pojedinaca. U nekim selima prezentirane su pokretne izložbe o naprednim privrednim kolektivima i izložbe o zadrugama. *In merito* sve ove aktivnosti imale su političku dimenziju, obzirom da je komunistička vlast cjelokupan ideološko – vaspitni rad usmjerila “na razvijanje socijalističke svijesti kod radnih masa, razvijanje socijalističkog patrioti-

---

¹² Prvo zasjedanje privremenog oblasnog narodnog odbora Tuzlanske oblasti, *Front slobode*, VII. br. 211, Tuzla, 28.5. 1949, str.1.

¹³ Izrada i dopuna planova organizacija Narodnog fronta za 1949. godinu, *Oslobođenje*, VI, br.726, Sarajevo, 20.2. 1949, str.2.

zma i svijesti o pripadnosti socijalističkom frontu i na neprestano podizanje klasne svijesti radnih ljudi, a posebno klasne svijesti siromašnih i srednjih seljaka.”¹⁴

Zahvaljujući pojačanoj kampanji uključivanja radne snage u privredu na području Tuzlanske oblasti od 1949. godine sa znatno većim uspjehom realizirao se plan uključivanja radne snage. Naročito zapaženi rezultati u uključivanju radne snage postignuti su u rudarstvu. Ilustrativan primjer su rudnici uglja “Tito” u Banovićima i Kreki, gdje je do polovine godine mobilizirano preko 62 % od planiranog broja potrebne radne snage.¹⁵ U narednim godinama pitanju uključenja stalne radne snage u privredu prišlo se još organizovanije. Oblasni komitet KP BiH Tuzla od 1950. godine još veći akcenat stavlja na agitaciono – politički rad, a unutar Partije pojavljuju se prvi znaci kritike posrednog ili neposrednog prinuđivanja. Najčešće su među onima koji su se prvi javili za odlazak u industriju bili članovi Partije i Narodnog fronta, koji su bili pokretači i drugih masovnih organizacija. Oni su održavali konferencije po selima i osnovnim organizacijama Narodnog fronta. U svako mjesno područje upućivano je po 6-7 agitatora sa zadatkom da objašnjavaju potrebu odlaska u industriju.¹⁶

Ipak, uprkos snažnoj kampanji i pripremama vezanim za uključivanje stalne radne snage u velikom broju srezova Tuzlanske oblasti bilo je problema i prepreka uključenju radne snage. U skoro svim srezovima Oblasti vrlo malo ili skoro nikako nisu korišteni savjeti rada, a slično stanje bilo je i u ostalim komisijama pri povjereništvima za radnu snagu pri mjesnim odborima koje se gotovo nikako nisu sastajale. Uz ove probleme od 1950. godine sve izraženije se uočavalo da izvjestan broj radne snage napušta preduzeća.¹⁷

Zbog navedenih razloga ova će problematika biti jedna od glavnih tema koje su razmatrane na godišnjim sreskim partijskim konferencijama. Tom prilikom isticane su i razne greške koje su otežavale angažiranje radne snage. Naglašavano je da se od 1948. godine prave brojni propusti kako kod mobilizacije radne snage, tako i njihovog prijema, smještaja i racionalnog korištenja.¹⁸ Otežavajuću okolnost predstavljala je činjenica, da će nestimulativnost odnosa u proizvodnji i porast ekonomskih razlika

---

¹⁴ Isto, *Oslobođenje*, VI, br. 276, Sarajevo, 20.2. 1949, str. 2.

¹⁵ Na području Tuzlanske oblasti sve veći broj radnih ljudi uključuje se u privredu, *Front slobode*, VII, br. 210, Tuzla, 21.5. 1949, str. 1.

¹⁶ Uključenje radne snage u privredu, *Front slobode*, VIII, br. 239, Tuzla, 12.1.1950, str.1.

¹⁷ O nekim problemima oko uključenja u stalne radne snage, *Front slobode*, VII, br. 264, Tuzla, 6.7. 1950, str.1.

¹⁸ RIAT, Opštinski komitet SK Šekovići, (dalje: OKSKŠ), K.1, br.6/1-6.

---

na relaciji selo-grad dodatno usporiti mobilizaciju novih kontingenata radne snage u državni sektor proizvodnje. Već u toku 1949. godine taj se zahtjev najčešće ostvarivao ili posredstvom partijskih direktiva, čije je izvršenje od strane partijskog članstva i frontovaca bilo obavezno, ili mjerama ekonomske prisile.¹⁹ Problem se javljao i u vezi sa zadržavanjem već uposlene radne snage i njenim stalnim uključivanjem u proizvodnju. Uslijed nedostatka motivacionih mjera sve češće je dolazilo do pojava “dezertstva” i “harangerstva” u privrednim kolektivima koje su ugrožavale ispunjenje planskih zadataka. Takvu slabost režim je pokušavao nadomjestiti oštrim sankcijama i upozorenjima da “borbu protiv izrazitih dezertera treba zaoštriti do te mjere da u svijesti masa lik dezertera bude lik neprijatelja izgradnje socijalizma u našoj zemlji. Prema takvim ljudima treba poduzimati i druge mjere”.²⁰ Na tragu ovako rigidnih stavova u mnogim srezovima i gradovima Tuzlanske oblasti mobilizacija je vršena ne putem ubjeđivanja, već putem poziva i milicije, što je ojadilo brojne seljake i na koncu prisililo ih da se upošljavaju kao stalni radnici. Oni koji to nisu učinili bili su izloženi torturi organa bezbjednosti najčešće kažnjavani prinudnim radom.²¹

Jedan od faktora koji je utjecao na odlazak već uposlenih radnika bio je i nestručnost rukovodilaca preduzeća u Tuzlanskoj oblasti. Dijelom o tome svjedoči i seminar sa kadrovima sreskih, gradskih i njima ravnih komiteta, gdje se raspravljalo o analizi privrednog kadra i konstatovalo da su u svim preduzećima direktori radnici.²² Stoga nije iznenađujuće da je takav neškoloivan rukovodeći kadar pravio brojne greške prilikom planiranja radne snage, tako da su mnoga preduzeća planirala daleko više radne snage nego što im je bilo potrebno. Pogrešno planiranje otežace mobilizaciju, ali i pravilnu raspodjelu. U mnogim preduzećima nije bilo na vrijeme obezbijedeno sve što je potrebno za prijem novih radnika i njihovo uključivanje u rad, na prvom mjestu smještaj i ishrana, a negdje i odjeća i obuća. To dokazuje *Analiza rada u rudniku Banovići*, u kojoj se navodi da “(...) nedostaje dovoljan broj kupatila koja bi omogućila da se svi radnici poslije rada mogu okupati (...)”, dok se u pogledu ishrane navodi da su “(...) rijetki dani kada se može kupovati meso, što svakako otežava ishranu ljudi sa odgovarajućom kaloričnom vrijednošću”. Kada se tome

---

¹⁹ Kako je partijska organizacija Tuzlanske oblasti izvršila zadatak uključenja radne snage u rudarstvu, *Partijska izgradnja*, I, br. 9-10, Beograd, 1949, str.53-65.

²⁰ Otklonimo dosadašnje nedostatke u uključanju radne snage u privredu, *Front slobode*, VII, br.212, Tuzla, 6.6.1949, str.3.

²¹ RIAT, OKSKŠ, K.1, br. 6/1-6, *Zaključci godišnje sreske partijske konferencije za srez Vlasenički održane 2.XI.1950.*

²² RIAT, OK KP BiH T, K.2, br.98/1-24, *Zapisnik sa seminara održanog sa kadrovicima sreskih, gradskih i njima ravnih komiteta dana 28, 29. i 30. januara 1950. godine.*

---

dodaju i stalne “(...) nestašice električnih sijalica, tako da su stanovi, menze, radilišta i druga mjesta bili neosvijetljeni, što je bilo ne samo teško, nego i (...) opasno po ljude(...)”, onda je razumljivo zašto su bile česte pojave raskidanja ugovora i izostanaka sa posla.²³ Osim toga, nerijetko su pravljene i greške u primjenjivanju uredbi o platama radnika, kao i u isplati plata radnicima koje su kasnile po nekoliko mjeseci. Sve ovo imalo je za posljedicu veliku fluktuaciju radne snage, a ponegdje i masovnije napuštanje preduzeća od strane novih radnika.²⁴

Navedeni problemi oko uključivanja i zadržavanja već uposlene radne snage nisu bili nepoznati vladajućim strukturama u Tuzlanskoj oblasti. Šta više, sreske i druge partijske organizacije kontinuirano su od 1948. godine razmatrale i pratile problematiku inkorporiranja radne snage u državni sektor i u vezi s tim donosile mjere za ubrzanje tog procesa. Sa eskalacijom sukoba između Jugoslavije i SSSR – a, koji će dovesti do potpune blokade jugoslavenske privrede, ovo pitanje postaje još ozbiljnije. Zato se od proljeća 1949. godine od svih partijskih organizacija u Tuzlanskoj oblasti traži, između ostalog, da pokrenu oštru borbu protiv neopravdanih izostanaka, provjere rezerve rade snage, učvrste aparat za uključivanje radne snage i pojačaju odgovornost po državnoj i partijskoj liniji za provođenje odluke o uključivanju radne snage.²⁵ Budući da su sreski komiteti uglavnom uključivali frontovsku radnu snagu, Oblasni komitet KP BiH Tuzla je od druge polovine 1949. godine tražio da sreski komiteti umjesto frontovske upućuju stalnu radnu snagu, apostrofirajući da se ne prihvata slanje frontovske radne snage kao zamjena za stalnu radnu snagu.²⁶

No, bez obzira na sve to, plan uključivanja radne snage nije ostvaren u skladu sa zacrtanim planovima. Nažalost, podaci koji govore o godišnjim planovima uključivanja radne snage u privredi, nisu dostupni autoru ovog rada, iako bi osvjetljavanje ovih pokazatelja, nesumnjivo, bilo od koristi za ukupno sagledavanje razmatrane problematike. Jedini podatak koji iole ukazuje na razliku između planiranih i ostvarenih rezultata u uključivanju radne snage, istina u formi mjesečnog izvještaja, je pre-

---

²³ RIAT, OK SKB, K. 2, br.4 / 1-7, *Analiza rada Rudničkog komiteta KPBiH Banovići u I kvartalu 1951. godine*

²⁴ O zadacima sindikalne organizacije u rješavanju pitanja radne snage, *Oslobođenje*, VI, br. 727, Sarajevo, 21.2. 1949, str.2.

²⁵ RIAT, OK KPBiH T, K.1 , br. 212, *Zapisnik sa sastanka sekretara sreskih i gradskih komiteta, od 12. V. 1949. godine*

²⁶ RIAT, OK KPBiH T, K.1, br. 17/3, *Zapisnik sa sastanka Oblasnog komiteta KP BiH Tuzla, od 13.9.1949.*

---

gled uključivanja radne snage za mjesec novembar 1949. godine (Tabela 1).²⁷ Plan uključivanja radne snage u privredu za mjesec novembar ostvaren je 58,2%, i prikazan je u tablici br. 1.

Tabela 1. *Broj planiranog i ostvarenog uključivanja radne snage po srezovima Tuzlanske oblasti u novembru 1949. godine.*

Red. br.	Sreski narodni odbor	Stalna radna snaga				Frontovska radna snaga			
		%	Planirano	Ostvareno	%	%	Planirano	Ostvareno	%
1.	SNO Bijeljina	100	308	202	66,0	100	1498	877	58,5
2.	SNO Brčko	100	362	256	70,7	100	1538	1181	76,8
3.	SNO Bos. Brod	100	88	38	43,2	100	561	219	39,0
4.	SNO Kladanj	100	63	10	15,9	100	187	90	48,1
5.	SNO Derventa	100	200	130	65,0	100	1346	922	68,5
6.	SNO Doboј	100	237	90	38,0	100	864	467	54,1
7.	SNO Gračanica	100	283	243	85,9	100	1217	637	52,3
8.	SNO Gradačac	100	168	72	42,9	100	1232	964	78,2
9.	SNO Lopare	100	20	22	100,0	100	983	737	75,0
10.	SNO Maglaj	100	104	87	83,7	100	450	112	24,9
11.	SNO Modriča	100	164	146	89,0	100	416	326	78,4
12.	SNO Odžak	100	121	66	54,5	100	822	513	62,4
13.	SNO Srebrenica	100	242	47	19,4	100	1243	304	24,5
14.	SNO Tuzla	100	210	144	68,6	100	1230	397	32,3
15.	SNO Teslić	100	100	102	102,0	100	1000	475	47,5
16.	SNO Tešanj	100	236	236	100,0	100	1090	803	73,7
17.	SNO Bos. Šamac	100	166	129	77,7	100	803	466	58,1
18.	SNO Zvornik	100	237	191	80,6	100	1344	538	40,0
	UKUPNO	100	3.309.	2.201	66,5	100	17.828	10.092	56,6

²⁷ Tabela je sastavljena na temelju podataka koji se nalaze u fondu, OK KP BiH T, K. 1, br. 19/5, *Zapisnik sa sastanka Oblasnog komiteta KP BIH za oblast tuzlansku, održanog 5. decembra. 1949, str.4.*

Iz tabelarnih pokazatelja, bez nekih širih elaboracija, mogu se izvući određeni zaključci. Prije svega, uočljivo je da se i pored brojnih mjera i pritisaka vlasti, plan uključivanja radne snage polovično ostvarivao, tako da je plan za mjesec novembar ostvaren sa 58%. Nadalje očigledno je da se frontovska radna snaga mnogo lakše i u većem broju mobilizirala nego stalna radna snaga.

Zbog važnosti mobilizacije radne snage u privredi ova problematika bila je predmet interesovanja i najviših saveznih organa vlasti. Još u septembru 1948. godine, Ministarstvo rada FNRJ donosi *Uredbu o službi i upravama za uključivanje radne snage u privredi*, koju su bili dužni da provode ministarstva rada narodnih republika. Prema toj Uredbi, Ministarstvo rada FNRJ je izrađivalo općedržavni plan pronalaženja radnih rezervi i njihovog uključivanja u privredu, na bazi čega su ministarstva rada narodnih republika izrađivala sopstvene planove pronalaženja radnih rezervi i planove uključivanja radne snage u privredu na teritoriji narodne republike. Za realizaciju navedenih planova bile su zadužene uprave za radnu snagu, koje su vršile poslove oko pronalaženja radnih rezervi i njihovog uključivanja u privredu. Između ostalog, glavni zadaci uprave za radnu snagu bili su: “(...) da u okviru operativnog plana republikanske uprave za radnu snagu izrađuju za svoju teritoriju operativne planove pronalaženja radnih rezervi i uključivanja radne snage u privredu (...) neposredno i u zajednici sa preduzećima i ustanovama kojima su dodijeljeni izvori radne snage organizuju uključivanje radne snage u privredu; da pronalaze nove izvore radne snage i da vode evidenciju o raspoloživoj radnoj snazi; da na svojoj teritoriji vode nadzor (...) u pogledu pravilnog zapošljavanja radne snage, pronalaženja unutrašnjih radnih rezervi i uključivanja radne snage u privredu; organizuju propagandu za uključivanje radne snage u privredu; da neposredno rukovode radom komisije za radnu snagu kod mjesnih narodnih odbora(...)”²⁸ Pri upravama za radnu snagu postojao je savjet za radnu snagu kao savjetodavni organ uprave za pronalaženje izvora radne snage, dok je pri mjesnim odborima postojala komisija za radnu snagu sa zadatkom da neposredno na terenu mobilise novu radnu snagu i organizuje upućivanje u privredne kolektive.²⁹ Uz pomoć savjeta za radnu snagu i povjereništva za radne odnose vršen je popis raspoložive radne snage i utvrđivanje rezervi radne snage u Tuzlanskoj oblasti. Ovim poslovima bavio se član biroa Sreskog komiteta, koji je bio zadužen za agitaciju.³⁰ Pri tome ukazivano je i na potrebu realnijih i tačnijih procjena u vezi sa planiranjem uključivanja radne snage u privredu. S tim u vezi, tra-

---

²⁸ *Službeni list FNRJ*, br.79, 15.9. 1948, Uredba o službi i upravi za radnu snagu.

²⁹ *Isto*.

³⁰ RIAT, OK KP BiH T, K.1, br.2/2, *Zapisnik sa sastanka sekretara sreskih i gradskih komiteta, od 12.5. 1949.*

ženo je da se tačno označi za koje su radove predviđeni radnici i koliko ima kvalifikovanih radnika.³¹ Tako se već od sredine 1950. godine pitanju planiranja uključivanja radne snage prilazilo sa znatno više sistematičnosti i osmišljenosti. Počinju organizovati edukativna savjetovanja na kojima učestvuju povjerenici za radne odnose sreskih narodnih odbora Tuzlanske oblasti, a najviše pažnje na ovim sastancima posvećivano je uključivanju što većeg broja radne snage u rudarstvo i tešku industriju.³² No, kako u 1950. i 1951. godini nije bilo značajnog uključivanja radnika u industriju, uprave za radnu snagu su postepeno mijenjale način svog djelovanja, što će se i formalno potvrditi u 1952. godini, kada je donesena *Uredba o organizaciji službe posredovanja rada*. Pomenutim aktom umjesto uprave za radnu snagu uvode se službe posredovanja rada.³³

No, i pored određenih promjena u institucijama koje su se u ovom razdoblju bavile problematikom mobilizacije radne snage, određena pitanja su u kontinuitetu ostajala problematična. To se, prije svega, odnosi na angažiranje radne snage u rudarstvo, što je uočavao i Oblasni komitet KP BiH Tuzla, upozoravajući na kritičnu situaciju u pogledu uključivanja stalne radne snage u rudnike.³⁴ Da takve ocjene nisu bili ni izuzeci, ni slučajnost potvrđivale su i istovjetne ocjene sa sastanka rudničkih komiteta. Na površinu su izbijali recidivi totalne blokade i sa istoka i sa zapada, kao i brojnih unutrašnjih slabosti proizašlih iz same prirode novog društveno-ekonomskog sistema. Najizrazitiji primjer lošeg stanja u rudnicima bio je rudnik Banovići. U ovom rudniku nisu bili rijetki slučajevi loše hrane, materijalnog obezbjeđenja i smještaja radnika. Podsjećajući, na tešku situaciju Rudnički komitet KP BiH Rudnika "Tito" je prilikom rasprave o pitanju brige o ljudima izrekao ocjene da su "(...)slaba hrana i nered u restoranima posljedica slabog rada ekonomista, koji su često puta skloni raznim malverzacijama i pronevjerama (...)," te da vlada nečistoća u stanovima radnika, navodeći čak i slučajeve kako su stanovi "nepodesni jer u jednoj sobi stanuje po 20, 30. i više ljudi."³⁵ Kulminacija svojevrsne političke panike u po-

---

³¹ Izrada i dopuna planova organizacije Narodnog fronta za 1949. godinu, *Oslobođenje*, VI, br. 726, Sarajevo, 20.2. 1949, 2.

³² Plan uključivanja radne snage za mjesec august u našoj Oblasti potpuno je ostvaren, *Front slobode*, VIII, br. 271, Tuzla, 24.8. 1950,1.

³³ *Službeni list FNRJ*, br.16, 31.3. 1952, Uredba o organizaciji službe posredovanja

³⁴ RIAT, OK KP BiH, K.1, br.17/3, *Zapisnik sa sastanka Oblasnog komiteta KP BiH Tuzla, od 13.9. 1949.*

³⁵ RIAT, OK KP BiH, K.1, br.15/ 1, *Zapisnik sa sastanka Radničkog komiteta KP BiH Rudnika "Tito", od 22.4. 1950.*

---

gledu ishrane u rudnicima nastupiće koncem sušne 1950. godine, jer su rezerve hrane potrošene, a obustavljen je dotok osnovnih prehrambenih artikala, kao što su brašno, ulje, šećer itd. U takvoj situaciji izrazito loše su prolazili oni krajevi koji su bili udaljeniji ili lošije komunikacijski povezani sa Tuzlom kao sjedištem oblasti. Zato su, ilustracije radi, rudari Litve krajem jeseni 1950. godine tražili da se vodi više računa o “(...) rudarima u Banovićima i o njihovoj ishrani, jer je Litva udaljena od svih pijaca (...) te su porodice rudara prisiljene dolaziti u Tuzlu, izgubiti čitav dan, potrošiti novac za prevoz i skupo na taj način plaćati pijačne artikle (...)”³⁶ Imajući u vidu sve ove primjere o teškoćama rada u rudarstvu i teškoj industriji, onda i ne čudi zašto je bilo teško angažirati seljaka da zamijeni koliko-toliko siguran život na selu, sa mukotrpnim i egzistencijalno neizvjesnim radom u industriji.

Boreći se protiv činjenice da se seljak teško odvajao od zemlje, komunistička vlast je, naročito u 1949. i 1950. godini, primjenjivala i direktne i indirektne mjere prisile. U Tuzlanskoj oblasti često je intervenisala milicija prilikom mobiliziranja radne snage, a za onim radnicima koji su bježali iz preduzeća pisane su potjernice.³⁷ Na fonu takve politike bila je i *Uredba o raspoređivanju kvalifikovanih i polukvalifikovanih građevinskih radnika na radne zadatke*, koju je u maju 1949. godine donijela Vlada NR Bosne i Hercegovine. Uredba je propisala da administrativno kazneni postupak vode i izriču izvršni odbori sreskih i gradskih (rejonskih) narodnih odbora po propisima osnovnog zakona o prekršajima. Za lica koja se ne odazovu poslodavcu kod koga su raspoređena, ili za one koji onemogućavaju provođenje Uredbe, bile su predviđene za ondašnje prilike visoke novčane kazne od 500 do 20 000 dinara ili kazna popravnog rada.³⁸ Nakon III plenuma CK KPJ, Vlada FNRJ je izradila novu *Uredbu o ustaljenju radne snage i njenom usklađivanju sa planom platnog fonda i planom obezbjeđenog snabdijevanja*. Po ovoj Uredbi lica koja nisu u radnom odnosu, bez obzira po kom su odnosu do tada imala pravo na obezbjeđeno snabdijevanje i bez obzira da li posjeduju zemlju neće biti preuzeta na garantovano snabdijevanje industrijskim artiklima.³⁹ Time je vlast ekonomski kažnjavala i otežavala polo-

---

³⁶ RIAT, OK KP BiH, K.2, br. 38/1-8, *Zapisnik sa sastanka u rudarskom komitetu KP Litva, od 16.11. 1950.*

³⁷ RIAT, OK SK B, K.1, br. 20 /1-2, *Zapisnik sa sastanka u rudničkog komitetu KP BiH Banovići, od 19.6. 1950.*

³⁸ Vlada NR BiH donijela je Uredbu o raspoređivanju kvalifikovanih i polukvalifikovanih građevinskih radnika na radne zadatke, *Front slobode*, VII, br. 210, Tuzla, 21.5.1949. god. str. 4.

³⁹ *Službeni list FNRJ*, br. 4, 21.1. 1950, Uredba o ustaljenju radne snage i njenom usklađivanju sa planom platnog fonda i planom obezbjeđenog snabdijevanja

---

žaj onih lica koja nisu htjela da se uključe na rad u industriji. Ipak, vrhunac svojevr-
sne ucjene vlasti prema seljacima predstavlja povezivanje pitanja ishrane stanovniš-
tva sa problematikom uključivanja radne snage. Drugim riječima, seljaci su bili na
grub način ucjenjeni, tako da je na području bijeljinskog sreza propagirana teza “da
ko nema žita treba da ide u privredna preduzeća.”⁴⁰ ■

IZVORI I LITERATURA

1. IZVORI

Neobjavljena arhivska građa

Regionalni historijski arhiv Tuzla

Fondovi:

- Oblasni komitet KP BiH Tuzla
- Sreski komitet SK BiH Bijeljina
- Sreski komitet SK BiH Bosanski Šamac
- Opštinski komitet SK Banovići
- Opštinski komitet SK Šekovići

2. ŠTAMPA I PERIODIKA

- Službeni list FNRJ
- Oslobođenje – Sarajevo
- Partijska izgradnja – Beograd
- Front slobode – Tuzla

3. LITERATURA

- Husnija Kamberović, *Prema modernom društvu. Bosna i Hercegovina od 1945. do 1953. godine*, Tešanj 2000.
- Dušan Bilandžić, *Historija SFRJ, Glavni procesi 1918-1985*, Zagreb 1985.
- Branko Petranović, Čedomir Štrbac, *Istorija socijalističke Jugoslavije*, knjiga I, Beograd 1977.

---

⁴⁰ RIAT, Sreski komitet SK BiH Bijeljina, K.6, br. 61/1-5, Zapisnik sa sastanka održanog 8.2.1951, kojem su prisustvovali članovi sreskog komiteta KP BiH, Izvršni odbor SNO-a, predsjednici i sekretari MNO i sekretari MK KP BiH.

SIGNIFICANT CHARACTERISTICS OF THE PROCESS OF
MOBILIZATION OF LABOUR FORCE IN THE REGION OF TUZLA
(1947 – 1952)

Denis Bećirović

Summary

With the development of new production facilities in the post-war period, the need has increased for the employment of new labour force in the state-own economic sector. This need was ever growing, particularly after 1948, although mobilisation was getting more and more difficult to accomplish in those days. That is why a broad campaign was launched in 1949 in several districts of the region of Tuzla, with the establishment of an employment system. However, despite this effort, the employment in the region's factories was less than expected. That is the reason why the Communist Party initiated a broad campaign for the mobilisation of labour in industry and other non-agrarian fields, propagating and popularising the cult of industrial growth. Within this campaign, the authorities did not hesitate to apply both direct and indirect measures of duress. In the region of Tuzla it happened very often that the repressive bodies intervened in the process of the mobilisation of labour, acting against the individuals who tried to escape mobilisation and even fled from the companies. Thus, even arrests warrants were issued as if they were fugitive offenders. The authorities imposed economic punishment and made life difficult for those who refused to participate in the state-owned economic sector, trying to employ these measures to mitigate the shortage of labour force that was felt in the key branches of economy (industry, mining, etc.). Such a rigid treatment of rural labour force caused additional impoverishment and great dissatisfaction among rural population.■

(Translated by author)